

NORGES ØKONOMISKE UDVIKLING OG POLITIK I DE SENERE ÅR ¹⁾

Af GUNNAR JAHN

JEG har glædet mig over at komme til København og kunne træffe gamle venner, ikke så meget over at tale om den økonomiske udvikling og politik i Norge, for det har jeg tærsket igennem år efter år hjemme, og det er ikke morsomt at høre på sig selv.

Men så var der mit nye publikum i Kongens København. Det var jeg lidt spændt på, og derfor spurgte jeg en af mine norske venner, som kender både danske økonomer og politikere: »Sig mig, ved danskerne noget særligt om den økonomiske udvikling og den økonomiske politik i Norge?« — »Nej«, svarede han, »de fleste ved ingenting, og de bryder sig heller ikke om at vide noget«.

Ja, ja, dette er jo lovende. Men Herregud, sådan er det vist også i Norge. De fleste økonomer og politikere hjemme, de har også et meget overfladisk kendskab til dansk økonomisk politik, og de almindelige mennesker er kloge nok til ikke at interessere sig for det. Men de er glade over at komme til København, ligesom danskerne er glade over at stå på ski i Norge. Så det nordiske samarbejde er i gode hænder. Men kender vi ellers noget til hverandres problemer? Det er muligt jeg tager fejl, men mit personlige indtryk er i hvert fald, at vi på en måde kulturelt set stod hverandre nærmere for 50 år siden, end vi gør i dag, til trods for organiseret nordisk samarbejde. Måske har jeg uret og dømmer ud fra det, vi kaldte kultur i mine unge år. Det er muligt, det er noget andet i dag. — Men lad det ligge. Jeg må prøve at tage fat på min opgave.

Udviklingen i de ti år, som er gået efter krigen, har mange fællestræk for de vesteuropæiske lande.

Vi startede alle i 1945 med et mere eller mindre ødelagt og opslidt produktionsapparat, og med mange penge i kassen, penge som tyskerne

¹⁾ Foredrag i Nationaløkonomisk Forening, fredag den 25. marts 1955.

NORGES ØKONOMISKE UDVIKLING OG POLITIK I DE SENERE ÅR ¹⁾

Af GUNNAR JAHN

JEG har glædet mig over at komme til København og kunne træffe gamle venner, ikke så meget over at tale om den økonomiske udvikling og politik i Norge, for det har jeg tærsket igennem år efter år hjemme, og det er ikke morsomt at høre på sig selv.

Men så var der mit nye publikum i Kongens København. Det var jeg lidt spændt på, og derfor spurgte jeg en af mine norske venner, som kender både danske økonomer og politikere: »Sig mig, ved danskerne noget særligt om den økonomiske udvikling og den økonomiske politik i Norge?« — »Nej«, svarede han, »de fleste ved ingenting, og de bryder sig heller ikke om at vide noget«.

Ja, ja, dette er jo lovende. Men Herregud, sådan er det vist også i Norge. De fleste økonomer og politikere hjemme, de har også et meget overfladisk kendskab til dansk økonomisk politik, og de almindelige mennesker er kloge nok til ikke at interessere sig for det. Men de er glade over at komme til København, ligesom danskerne er glade over at stå på ski i Norge. Så det nordiske samarbejde er i gode hænder. Men kender vi ellers noget til hverandres problemer? Det er muligt jeg tager fejl, men mit personlige indtryk er i hvert fald, at vi på en måde kulturelt set stod hverandre nærmere for 50 år siden, end vi gør i dag, til trods for organiseret nordisk samarbejde. Måske har jeg uret og dømmer ud fra det, vi kaldte kultur i mine unge år. Det er muligt, det er noget andet i dag. — Men lad det ligge. Jeg må prøve at tage fat på min opgave.

Udviklingen i de ti år, som er gået efter krigen, har mange fællestræk for de vesteuropæiske lande.

Vi startede alle i 1945 med et mere eller mindre ødelagt og opslidt produktionsapparat, og med mange penge i kassen, penge som tyskerne

¹⁾ Foredrag i Nationaløkonomisk Forening, fredag den 25. marts 1955.

havde været så elskværdige at trække ud af centralbankerne. Ja, selv et land som Sverige, som ikke havde haft den glæde at have tyskerne hos sig, øgede seddelømløbet, for de brugte også penge til det ikke-økonomiske formål, forsvaret.

Sådan som stillingen var i 1945, var det derfor ikke mere end rimeligt, at man i alle lande først tog sigte på at genrejse kapitalapparatet og efterhånden udvide det, for at man skulle nå det, som er målet for enhver økonomi: at hæve levestandarden. For så vidt var det ikke noget særegent for tiden efter denne krig sammenlignet med tiden efter forrige krig. Og dog:

Indstillingen overfor mål og midler har været en ganske anden efter 1945 end efter 1918.

Efter den første verdenskrig mente man at nå frem ved først at komme tilbage til det, man dengang kaldte normale tilstande, d. v. s. tiden før 1914. Efter den sidste krig ville man frem for alt undgå at komme tilbage til de økonomiske forhold og den økonomiske politik, som man kendte til fra store dele af mellemkrigstiden. Erfaringerne fra mellemkrigstiden har mere end selve krigen sat sit præg på efterkrigstidens økonomiske politik.

Erfaringerne ja. Man oplevede meget i de år, man lærte også meget. Men det, som har virket stærkest på dem, som var unge dengang, var arbejdsledigheden. Mange unge fik den at føle på kroppen, mange oplevede den bare i sit sind. Men hos alle satte den varige mærker. Og det er den ungdom, som i dag er i sin bedste manddomsalder, og som i mange lande har den afgørende indflydelse på den økonomiske politik. Det er en af årsagerne til, at den fulde beskæftigelse er blevet et af de primære mål for den økonomiske politik efter krigen, selv om den ikke er blevet tillagt samme vægt overalt.

Men ikke bare målene, også midlerne har fået sin form bestemt af mellemkrigstiden. Vi mindes alle, hvordan og hvorfor arbejdet med at komme tilbage til friere handelsforhold, til guldstandard, til den klassiske pengepolitik, mislykkedes på grund af krisen i 1930'erne. Vi mindes diskussionen om dirigeret og ikke-dirigeret økonomi, og vi oplevede, hvordan en mere eller mindre dirigeret økonomi blev taget i brug, måske først og fremmest i handelspolitikken.

Det er på denne tid, tanken om planøkonomien får fastere form, delvis også med støtte af teorien. Det er også på denne tid, at læren om det lette pengemarkeds betydning bliver udformet. Erfaringerne fra depressionen var levende, inflationen under og efter forrige krig var bare historie for de unge.

Dette står for mig som nogle af årsagerne til, at den økonomiske politik i hvert fald i de første efterkrigsår har meget tilfælles i mange lande, selv om der er lagt forskellig vægt på den fulde beskæftigelse og på det lette pengemarked.

Norge har været et af de lande, som mest konsekvent har holdt sig til den linie, som blev trukket op ved krigens slutning. Det er ikke let for mig at forklare, hvorfor det er sådan. Det kan måske til dels komme af, at de norske fagøkonomer, indirekte i hvert fald, har haft større indflydelse på den økonomiske politik i deres land, end tilfældet ellers har været. Dette skyldes vel næppe, at norske politikere har trængt dybere ind i økonomisk teori end andre landes politikere. De har nok et nok så overfladisk kendskab både til cirkulationsprocesserne, til modeller og til, hvad det at putte ind og trække ud betyder. Jeg tror heller ikke, at de alle gransker nationalbudgettet så nøje. Men de har i hvert fald set og forstået, at her var peget på en vej, som kunne fremme produktion og holde fuld beskæftigelse, og dette har de set klarere end de borgerlige politikere. De dygtigste, de som har mest at sige, har da også adskillig teoretisk kundskab. De fandt apparatet ved krigens slutning, forstod at sætte det i system og fik tilslutning til deres program: at dirigere udviklingen således, at målene kunne nås. Efterhånden har de ledende norske politikere også erhvervet sig ikke så lidt kendskab til den økonomiske virkelighed, noget som har bidraget til at modificere deres syn, og de har med tiden lært adskilligt af tilpasningens vanskelige kunst.

Men én ting er den økonomiske politik, en anden den økonomiske udvikling.

Som så mange andre lande stod Norge ved sidste krigs afslutning med et opslidt produktionsapparat, og landets befolkning havde i flere år måttet undvære meget.

Stillingen blev fæstnet i tal ved krigens afslutning, og det blev regnet ud, at det i 1945-kroneværdi ville koste 8 å 9 milliarder kr. for at genopbygge kapitalapparatet til, hvad det var i 1939. Nationalindtægten i 1945 var beregnet til ca. 6 milliarder kr.

Disse tal syntes at tyde på, at man stod overfor en opgave, som blot kunne løses gennem en længere årrække.

I dag, 10 år senere, kan vi se, at det at opbygge kapitalapparatet gik lettere, end man dengang troede, det ville gå. Bygger man sin dom på et summarisk tal som brutto-nationalproduktet, var man i 1946 nået op på samme niveau som i 1939. Stigningen i nationalproduktet fra 1946 til 1954 har været 4,6% pr. år i gennemsnit. Væksten var, som naturligt er, størst i de første år. I den sidste del af perioden har væksten ikke været stærkere, end hvad man kan regne med er normalt under jævnt gode tider. Vi har m. a. o. nærmet os en vækstgrad, som vi kender som gennemsnit for tiden fra 1900 til 1939.

Fremgangen kan også illustreres ved mange andre tal. Jeg vil bare nævne, at den norske handelsflåde, som fra 1939 til 1945 var blevet reduceret fra 4,8 mill. tons til 2,8, var på godt 7 mill. tons ved udgangen af

1954, at den udbyggede vandkraft er fordoblet, og at vor industrikapacitet er øget stærkt.

Holder man sig til disse opgaver, kan man nok sige, at målene, man har sat sig — at opbygge kapitalapparatet og øge produktionen — er nået.

Det samme kan man sige om den fulde beskæftigelse. Vi fik ikke noget arbejdsløshedsproblem, da krigen sluttede, som så mange havde været bange for. Tvært imod blev der meget hurtigt mangel på arbejdskraft i enkelte fag, noget som myndighederne var stærkt optaget af allerede i 1947. Vi har haft fuld beskæftigelse, delvis overbeskæftigelse og det uden, at man stort set kan sige, at det har gjort det vanskeligere at udvide produktionen.

Levestandarden er også steget. Stigningen var størst indtil 1950. Fra 1951 har den været svagere, lidt mindre i gennemsnit pr. år end stigningen i bruttonationalproduktet.

Hvis man ville lade sig nøje med disse tal, så kunne man sige, at udviklingen har været god, og at alt er gået efter programmet. Men som alle vil vide, så er det farligt at trække bestemte slutninger fra sådanne resultater. Vi ved jo, at mange lande kan fremlægge ligeså gunstige, for ikke at sige gunstigere resultater, og alligevel har de haft store vanskeligheder. Det har vi også i Norge.

Et varsel om de vanskeligheder, vi står overfor i dag, har udviklingen i priserne og betalingsbalancen givet. Lad os først se på priserne:

Engrosprisindekset steg hos os omtrent i samme takt som i andre lande til og med midten af 1951. Fra da af skilte Norge sig fra de andre vesteuropæiske lande, og priserne fortsatte at stige i Norge i 1952, mens de gik ned i de andre lande. Mens nedgangen fortsatte i 1953, holdt priserne sig stabile i Norge. Også i 1954 har vi skilt os ud fra de andre, men jeg vil føje til, at hvis man går ud fra 1938 som basisår, så ligger engrospriserne højere i mange andre lande end i Norge, og jeg kan ikke se, at prisbevægelsen siden 1951 stort set har ført til, at produktionsomkostningerne i vor eksportindustri har generet dens konkurrenceevne.

På en måde er bevægelsen i leveomkostningerne vigtigere end bevægelsen i engrospriserne. Leveomkostningerne blev de første år efter krigen holdt konstante ved hjælp af subsidier. Men dette lykkedes ikke i længden, og fra 1949 steg leveomkostningerne meget stærkt også i Norge, og stigningen fortsatte gennem 1950, 1951 og 1952. Den fortsatte noget afdæmpet i 1953, men var meget stærk i første halvår 1954 med en tendens til stabilisering og lidt nedgang i de sidste måneder. Men endnu er leveomkostningerne påvirket af subsidiering, som der bruges store summer til.

Der blev efter krigen lagt stor vægt på at få stabiliseret leveomkostningerne, både fordi de spillede en stor rolle for at dæmpe kravet om højere nominelle lønninger, og fordi de, som regnede med dette, troede på en voldsom international prisstigning efter krigen med fald derefter.

Så skulle vi ved at holde stabile priser kunne skære igennem dette prisstop og komme helskindet over på den anden side. Ikke sandt, det lyder jo mere rationelt at lave en tunnel gennem fjeldet og køre den vej, end at bestige fjeldet og komme ned på den anden side?

Det faktiske resultat er blevet, at leveomkostningerne i Norge, selv med basis i 1938, er steget mere end i de fleste vesteuropæiske lande, til trods for at subsidierne som nævnt er betydelige.

Denne stigning i prisindeksene i de sidste 3½ år, er tegn på en vis svaghed i norsk økonomis udvikling.

Et andet svaghedstegn er vor betalingsbalance. At den kan volde uro, det kender man også til i Danmark, så der er vi for så vidt i samme båd.

I de fleste år efter krigen har vi haft et ret stort underskud på vor betalingsbalance. Fra 1945 til og med 1954 var det samlede underskud på mellem 7 og 8 milliarder kr. Dette underskud er dækket dels ved gaver, dels ved lån og dels ved brug af vore valutabeholdninger.

Der foreligger en beregning til og med 1953, som viser, at vi indtil da havde haft et underskud på vor betalingsbalance på godt 6 milliarder kr., og af dette var 42% dækket ved gaver, 35% ved lån og 23% ved brug af vore beholdninger.

Underskuddet i 1954, som ligger på godt 1 milliard kr., blev for en væsentlig del dækket ved træk på EPU, ved langfristede lån og ved brug af beholdningerne.

Havde vi ikke kunnet dække disse underskud, ville vi ikke have kunnet opbygge vort kapitalapparat og øge vor produktion i løbet af et så forholdsvis kort tidsrum. Vi må se på dem som en tilførsel af kapital, som har suppleret vor egen opsparing.

Men det har flere gange i efterkrigstiden været uvist, hvordan man skulle klare at dække underskuddene. For disse er ikke opstået som følge af en kapitalimport. De er først opstået og er derpå blevet dækket. Og dette har ikke altid været let at ordne. I 1947 så det mørkt ud, da vi kunne se, at vi var ved at tømme vor valutakasse. Det var på et tidspunkt, da vor eksport endnu ikke var kommet ordentlig i gang og flåden ikke bygget op igen. Vi blev reddet af Marshallhjælpen og den første form for en europæisk betalingsunion, som begge kom i 1948. Men til trods for det havde vi store vanskeligheder selv i 1949. Så fandt devalueringen sted i høsten 1949, Koreakrigen brød ud i 1950, samme år som vi fik en ny ordning med Den europæiske betalingsunion. Samtidig fortsatte Marshallhjælpen. Alle disse forhold tilsammen gjorde, at vi fik en forholdsvis gunstig betalingsbalance i 1951 og 1952, men i 1953 og 1954 har underskuddet været meget stort. Marshallhjælpen er slut, og vi har udnyttet hovedparten af vore trækningsrettigheder i EPU.

En af hovedårsagerne til underskuddet på vor betalingsbalance og til, at priserne hos os er kommet ud af takt med priserne ude, er det lette pengemarked. Dette blev skabt af krigen, og det holdt sig let til trods for saneringen i 1945.

Med denne store pengerigelighed var det ikke underligt, at renten blev lav. Men det, som er det ejendommelige, er, at den effektive rente for obligationer i Norge i alle årene efter krigen har ligget på et lavere niveau end i alle vesteuropæiske lande med undtagelse af Svejts, og at diskontoen har været uforandret $2\frac{1}{2}\%$ indtil februar i år.

I dette må man søge noget af forklaringen på Norges økonomiske udvikling efter krigen, bl. a. at det har været muligt at blive ved med vore store investeringer.

Efter alle de opgørelser, jeg har set, har nemlig investeringerne relativt set ligget på et højere niveau hos os end i andre lande. Brutto-investeringerne har i flere år ligget på over 30% af brutto-nationalproduktet, i 1954 på hele 35,6%.

Disse store investeringer har resulteret i en betydelig udvidelse af produktionsapparat og i et stort boligbyggeri. Dette har efter alt at dømme været større hos os end ellers i Vesteuropa. Aktivitetsniveauet har med andre ord været meget højt.

Under sådanne aktivitetsperioder stiger også forbruget. Det kan man ikke hindre, hvis man ikke har fuldt herredømme over indtægt og lønninger, og det har man ikke i demokratiske lande. Forbruget er også steget i Norge, og man kan vel sige, at den almindelige mands velstand aldrig har været så høj som nu. Men samtidig er der hos os som i andre lande sket en stærk udjævning, således at enkelte grupper af befolkningen har fået sin relative — ja enkelte endog sin absolutte — levestandard nedsat. For så vidt er vi i samme båd som andre.

I efterkrigstiden har vi hos os som andet steds ved hvert årsskifte diskuteret, skrevet og talt om forholdet mellem forbrug og investering. Det har været sagt gang på gang, at en periode med store investeringer ikke i første omgang giver grundlag for stærkt øget forbrug. Hele registret har været gennemgået: kapitaldannelse betyder at vente på resultatet, den forudsætter stor opsparring osv. osv. Jeg er selv faldet for det og har sagt, at halvfærdige skibe, kraftværker og huse kan man ikke konsumere. Men det hjælper lidt at sige således. Vi glemmer alle, at den enkelte mand, han handler ud fra det, som i øjeblikket tjener hans velfærd. Han tænker og handler ikke således, som den, der sidder og dirigerer, gerne ville. Denne taler så ofte om samfundsøkonomiske hensyn. Men den enkelte mand bruger sin indtægt til bedste for sig selv og for sin familie. Enhver dirigeret økonomi møder før eller senere disse modsætningsforhold, som er så uendelig vanskelige at mestre.

Det, som i realiteten bliver spørgsmålet, er: Har der været et misforhold mellem forbrug og investering i Norge? Det har været sagt, at forbruget i Norge ikke kan være for højt, fordi det udgør en mindre del af bruttonationalproduktet, end det gør i vore nabolande. Men det er jo bare en følge af, at investeringerne i Norge udgør en større del af bruttonationalproduktet end f. eks. i Danmark og Sverige. Af sådanne procenttal kan man ikke drage nogen slutning, om forbruget er højt eller lavt. Gør man det, så kunne man lige så godt sige, at forbruget på Ceylon (som udgør 80,2% af brutto-nationalproduktet) er højere end forbruget i De forenede stater (hvor det udgør 63,2%). Man kan heller ikke sige, at der er balance mellem forbrug og investering, fordi forbruget er steget lidt mindre end bruttonationalproduktet.

Jeg tror, at det eneste varsel om, at der er noget galt i forholdet mellem et lands forbrug og investering, er at finde i udviklingen i landets priser og dets betalingsbalance. Viser der sig at være et pres på priser og betalingsbalance, så er dette et udtryk for, at man har prøvet at tilfredsstille sine behov rigeligere, end der er grundlag for i produktion af varer og tjenester.

Som allerede nævnt har vi i Norge stået overfor disse farer flere gange efter krigen, men jeg tror, vi må sige, at vi er kommet godt ud af det, indtil vi i 1953 og 1954 er i den stilling, at problemerne er blevet alvorlige.

Det første varsel fik vi i sidste kvartal 1952, da underskuddet på vor betalingsbalance begyndte at stige. Dette fortsatte i 1953 og 1954. 1953-underskuddet var ikke så vanskeligt at dække, men udviklingen i 1954 viste, at det i 1955 kunne blive vanskeligt at mestre vor betalingsbalance. Samtidig steg også leveomkostningerne. Det sidste følte den almindelige mand, det første forstod han ikke noget af. For var ikke produktionen på højdepunktet, var der ikke arbejde at få for alle, udnyttede eksportindustrien ikke sin kapacitet fuldt ud og solgte til gode priser, var ikke terms of trade gunstige? Og så komme og fortælle, at der er noget galt med vor økonomi!

Det var en meget vanskelig situation for dem, som styrede og havde ansvaret, og som nu måtte gå ind for en anden politik end den, som havde været ført hidtil. Det er måske ikke så let at forstå dette i Danmark, for, så vidt jeg har fulgt med, så har ortodoksien ikke så let ved at få overtaget her i Danmark som hos os. Ikke sådan at forstå, at slagordet planøkonomi ikke også har været brugt her, men tager jeg ikke fejl, så har den været mere systematisk gennemført i Norge. Den har også, så vidt jeg kan se, hos os været stærkere præget af det, jeg kalder vurderingsøkonomi, et ord, jeg brugte i 1937 i en artikel, jeg skrev dengang. Jeg skrev da følgende om det som skete i 1930'erne:

»Det som skjedde, vil jeg kalle et ledd i en strukturforandring i det økonomiske liv, en strukturforandring, hvis endelige resultat det er vanskelig å dømme om for oss som står midt oppe i den. Det er heller ikke så lett å se annet enn enkeltfenomenene, brogede som de er uten tilsyneladende å peke i en bestemt retning. Men bak alle fenomenene ligger en tanke om å regulere produksjon og virksomhet. Denne tanke er felles for de private organisasjoner og for staten. De private organisasjoner — om de aldri så meget snakker om det private initiativ og fri konkurranse — deres tanke og plan er reguleringen med monopolistisk tendens. Statens tanke og idé på det økonomiske område har alltid vært å regulere. Den grep inn i næringslivet også under den tid næringslivets frihet var det ledende prinsipp. Men forskjellen fra før ligger i at reguleringen gir uttrykk for en annen opfatning av samfunnets økonomi enn tidligere. Det er så å si en ny ideologi som har fått overtaket, selv om den ikke har vært fremmed for tidligere tider. Skulle jeg karakterisere denne ideologi fra et økonomisk synspunkt, ville jeg si at den er en vurderingsøkonomi, ikke en verdiøkonomi. Og i en vurderingsøkonomi er det andre momenter som blir avgjørende, enn i verdiøkonomien. Tydeligst treder dette frem på handelspolitikens område. Under verdiøkonomien er det behovene som via prisene bestemmer varenes veier. I vurderingsøkonomien blir dette bestemt etter det de styrende mener er nødvendig å kjøpe ut fra en eller annen nasjonal eller samfunnsmessig vurdering. Verdiøkonomien skjultes ut og behovenes innflydelse via prisdannelsen på varenes veier minskes. Men vurderingsøkonomien har et langt videre felt enn handelspolitikken. Også i den indre politikk er den virksom. Den har en tendens til å ville oppretholde næringer og bedrifter som vurderingsmessig er av betydning, men som i en verdiøkonomi ville gått til grunde fordi de ikke bærer sine omkostninger. Samtidig understreker vurderingsøkonomien sterkt fellesskapet i samfunnet, først og fremst i det nasjonale samfunn og prøver gjennom sine vurderingsdommer å føre det den selv kaller en samfunnsbetont økonomisk politikk«.

Vurderingsøkonomien søger med andre ord at fremme *den* økonomiske virksomhed, som myndighederne ud fra sin vurdering mener er af størst betydning. En sådan politik opererer med prioritetslister, den diskriminerer, og det vigtigste: dens prioritetslister er ikke bygget på rentabiliteten, som er det grundlag, det enkelte menneske bygger sin virksomhed på.

Programmet for denne politik blev fremlagt i nationalbudgettet for 1947. Det er egentlig underlig at læse dette i dag, både det, som er sagt om målene, og det, som er sagt om midlerne. Det er selvsagt præget af sin tid, både af den faktiske knaphedssituation efter krigen og af udviklingen i 1946, men

også af ungdommens iver efter at kunne udbygge landet og dens tro på sin evne til at kunne ordne alt ud fra visse retningslinier ved hjælp af det apparat indenfor centraladministrationen, som skulle tage fat på opgaverne.

Dette præger meget af programmet. Jeg nævner eksempelvis, at det siges, at: »I Handelsdepartementet bygges ut et produktionsdirektorat, som skal lede utbygningen og rasjonaliseringen av industrien«, at »Landbruksdepartementet bör få større myndighet til, når det gjelder, å regulere virksomheten i jord- og skogbruk, Fiskeridepartementet for så vidt angår fisket«, og at der til hjælp for administrationen bliver nedsat brancheudvalg og produktionsudvalg.

Man havde med andre ord i tankerne et system, hvor alt mere eller mindre kunne bestemmes ovenfra, også beskæftigelsen. Om denne hedder det bl. a., at »den innen forretningsvirksomhet og bankvesen søkes regulert med sikte på å begrense tilgangen«, og at »i industribransjer, som produserer mindre viktige konsumvarer for hjemmemarkedet, søkes sysselsettingen begrenset gjennom tildeling av råstoff, drivstoff, utstedelse av importlisenser og ved fastsettelse av prisene«.

Ellers er det typisk, at det eneste, som siges om pengepolitikken, er at pris- og lønpolitikken er vigtige dele af pengepolitikken, og at under denne hører også rentepolitikken, som næringspolitisk har stor betydning som aktiviseringsmiddel for langsigtede investeringer, — og at en dirigeret kreditpolitik fra bankernes side efter kvalitative eller kvantitative kriterier vil være midler til at indvirke på investeringernes retning.

Men det er lettere at lave programmer, end det er at gennemføre dem. Det sker også ofte i politikken, at livet er stærkere end programmerne, selv om disse er gennemtænkt af unge, begavede økonomer.

Jeg har gentagne gange spurgt mig selv om, hvor stor rolle denne programpolitik har spillet for udviklingen i Norge. I den første tid efter krigen var det nødvendigt at regulere og at bruge prioritetslister, og følgelig havde denne politik stor indflydelse.

Men det viste sig meget snart, at det ikke gik *helt* som tænkt. Selv med den stærke regulering, vi havde, lykkedes det ikke at hindre, at der groede en hel del småindustrier op, som fra et vurderingssynspunkt havde lav prioritet. Og det blev til at begynde med ikke den højt prioriterede eksportindustri, som udviklede sig stærkest. Det viste sig også, at man ikke havde den kontrol over handelsbalancen, som man havde tænkt, selv ikke i årene, som gik forud for frilisterne. Man var stadig udsat for overraskelser. Ja, selv på det område, hvor een selv havde det mest fuldstændige herredømme — i boligbyggeriet — har det ikke altid været så let at holde sig indenfor programmet.

Dette blev naturligvis mere og mere udpræget, efter som man kom over den værste knaphedsperiode, og flere og flere bånd blev løsnet. Efter som

tiden er gået, har det vist sig, at følgen af at arbejde med prioritetslister har ført til en skævhed i udviklingen. Mange behov har meldt sig med stærke krav om at blive tilfredsstillet. Jeg nævner f. eks. bygning af skoler, sygehuse o. s. v., som ikke direkte har økonomisk betydning. Hos os har bl. a. de indenrigske kommunikationer — veje, fornyelse af bilparken — ligget tilbage. På den anden side har boligbyggeriet — som heller ikke direkte er produktionsfremmende — været større hos os end i de fleste andre lande. Men stort set har dette alligevel ikke hindret den almindelige økonomiske fremgang.

Enhver vurderingsøkonom har en tilbøjelighed til at undervurdere den rolle, efterspørgselen spiller for den økonomiske udvikling. Han fæstner først og fremmest opmærksomheden ved tilbudssiden og dermed på omkostningerne.

Et sådant grundsyn vil, når man samtidig undervurderer pengepolitikens betydning og lægger en kvantitativ regulering til grund, let føre til, at den økonomiske politik bidrager til, at virksomheden stadig bliver udsat for et pres. Man får med andre ord en højkonjunktur med overbeskæftigelse og med en tendens til inflatorisk økonomi. Og dette har været resultatet hos os som i flere andre lande.

For at lette dette pres er det, den norske regering har ændret sin økonomiske politik, først gennem det nye statsbudget, som er gjort op med overskud på driftsbudgettet, et overskud som er så stort, at det skal kunne dække udgifterne på kapitalbudgettet. Dette er udtryk for en ikke ubetydelig resignation. De andre forslag vil de, som har læst telegrammer og artikler i danske aviser fra og om Norge kende til.

Det, vi først og fremmest skal lægge mærke til, er, at diskontoen er steget fra $2\frac{1}{2}\%$ til $3\frac{1}{2}\%$, og at staten har udbudt et 20 års obligationslån til 4% . Det betyder, at man for første gang efter krigen har begyndt at bruge pengepolitiske midler. Hensigten er, at man på denne måde skal dæmpe investeringsviljen og minske importen.

For danskerne vil renteforhøjelsen synes beskeden. For os, som kender den næsten fatalistiske tro, man i Norge har haft på det lette pengemarked, vil dette betyde et helt skifte i den økonomiske politik. Denne ændring af renten, som er kombineret med forskellige kreditpolitiske forslag, er et udtryk for, at man har forladt det lette pengemarkeds politik. Selve renteforhøjelsen er et tegn på, at man for første gang efter krigen er begyndt at bruge generelle midler for at fremkalde begrænsning af efterspørgslen.

De andre forslag, som er foreslået, har mere ortodoks karakter: 10% afgift på kontrahering af skibe og på import af biler, 10% omsætningsafgift på byggeri undtagen boliger og jordbrugets driftsbygninger. Til det kommer begrænsning af import af varer, som ikke står på friliste, først og fremmest af biler.

Alle de forslag, jeg har nævnt, tager sigte på at virke på den almindelige økonomiske situation. Stigningen i leveomkostningerne har man foreløbig søgt at modvirke ved nedsættelse af enkelte avancer og ved subsidier.

Dette var også påkrævet, for selv om vi ikke har en automatisk regulering af lønningerne efter pristallet, som der er her i Danmark, så havde arbejderne ret til at kræve forhandlinger om foråret, hvis pristallet kom over 146 den 15. marts. Det var derfor vigtigt at sørge for, at pristallet ikke kom så højt op. Men alle er opmærksomme på, at dette er en ad hoc-løsning, som ikke kan bringe leveomkostningerne ned i det lange løb.

Boligbyggeriet bliver foreløbig ikke berørt af den nye økonomiske politik. Hos os som i andre lande, har det også tidligere haft en særstilling. Huslejen i gamle bygninger er holdt lav, og nyt boligbyggeri er blevet subsidieret. Resultatet er, at man opererer med forskellige huslejeniveauer. Hos os er f. eks. huslejen i gamle huse blot 10 % højere end i 1938. Men også i huse bygget efter krigen varierer lejen meget betydelig.

Størstedelen af boligbyggeriet i Norge siden 1945 er finansieret af Den norske stats husbank, oprettet i 1946. Via denne bliver der givet nedskrivningsbidrag og pantelån. Pantelånene forrentes med 2½ %, og afbetalingsperioden er 75 år for træhuse og 100 år for murstenshuse.

Denne måde at finansiere boligbyggeriet på har bidraget til at stimulere efterspørgselen efter huse og har medvirket til, at byggepriserne er blevet højere end nødvendigt. Samtidig er den også årsag til, at der er blevet knaphed på enkelte materialer og på arbejdskraft, noget som igen har ført til, at den kvantitative regulering af boligbyggeriet er opretholdt.

Foruden Husbanken har vi 6 andre statsbanker, som hovedsagelig giver pantelån eller langsigtede lån. Statsbankerne havde i juni 1954 et samlet udlån på 3,5 milliarder kroner. En ikke ubetydelig del af deres indlån — 1,5 milliarder kr. — er ydet af staten.

At finansiere statsbankerne er blevet et meget vigtigt spørgsmål. Det har vist sig at være vanskeligt at rejse kapital på det private marked. Derfor har staten måttet optage lån, som den så har lånt ud til statsbankerne, og for enkelte af disse, — f. eks. Husbanken — er resultatet blevet, at staten har måttet give rentesubsidier.

Spørgsmålet om finansiering af statsbankerne og deres virksomhed har været oppe til diskussion flere gange i de senere år, uden at man kan sige, at der er kommet noget ud af det. Det eneste, som hidtil er gjort, er, at man har opstillet et bestemt budget for statsbankerne, således, at der på den måde er sat en grænse for deres udlån. I år er der også nedsat en komité, som skal komme med forslag til finansiering af statsbankerne og til mulige ændringer i rammen for deres virksomhed.

Det omfang, boligbyggeriet har taget hos os, har nemlig bidraget til, at vort investeringsniveau er blevet så højt, som det er, og de pengepolitiske

forslag kan ikke blive helt effektive, om man holder en så stor sektor som boligbyggeriet udenfor.

Jeg kan ikke godt snakke om norsk økonomi i Danmark uden at nævne elektriciteten. Jeg ved jo, at danskerne gerne ser, at vi eksporterer elektrisk kraft til dem.

Der er mange, som tror, at vi i Norge har stor overflod på elektrisk kraft, men dette er ikke tilfældet. I dag er efterspørgselen efter elektricitet i Norge så stor, at den ikke kan tilfredsstilles selv med den store udbygning, vi har haft efter krigen. Årsagen til dette er, at elektriciteten er billig. Billig energi er en betingelse for, at vi kan udvikle vor elektro-kemiske og vor elektro-metallurgiske industri, og det er noget, vi kan og bør gøre. Men den billige elektricitet har også øget efterspørgselen til privat konsum. Den koster jo ikke mere end 5—10 % mere, end den gjorde før krigen, medens prisen på kul, koks, brænde og petroleum er firedoblet. Dette er baggrunden for, at forslag om at eksportere elektrisk kraft fra Norge, ikke bliver mødt med stor velvilje. — Det er muligt, at man burde gå til en større skat på elektrisk kraft til konsumformål for at bringe de store beløb til veje, som er nødvendig for en videre udbygning af vandkraften. Men dette er ikke så let at gennemføre, og for det andet har en særbeskatning mange bivirkninger.

Efterkrigstiden med højkonjunktur i næsten 10 år og med lille tilvækst i den arbejdsdygtige befolkning, har ført til en affolkning af jordbruget, eller som det siges hjemme »en flukt fra bygdene«. Denne vandring fra jordbrug og fiskeri til andre næringer har gjort det muligt at udvikle disse og holde trit med bygninger og anlæg. Jordbruget har rigtignok øget sin produktion ved hjælp af stærk mekanisering, og den økonomiske stilling i jordbruget har ikke været dårlig. Men på de små norske brug er der en grænse for, hvor langt affolkningen kan gå, og der er ikke tvivl om, at vi nu nærmer os denne grænse. Vandringen fra jordbrug til andre næringer er ikke noget nyt, men den har næppe nogen sinde tidligere været så stor som efter sidste krig. Og en ting som er meget vigtig: børnetallet hos jordbrugeren er ikke så højt som før, så der er mindre at tage af.

Flugten fra landet har ført til, at der på mange af gårdene bare er mand og kone igen, og de har hverken 8 timers dag eller ferier. De har det slidsomt, de unge vil ikke overtage, når de gamle dør, og vi risikerer, at mange gårde bliver nedlagt.

En sådan befolkningsudvikling kan føre til, at størsteparten af folket bliver samlet i byer og industricentre, og i vort udstrakte land kan følgen blive, at store dele af landet bliver ødemark, hvor dyrkbar jord ikke udnyttes. Husk, det er blot 3—4 % af Norges areal, som er dyrket.

Mindskes jordbrugsbefolkningen, bliver også det tilskud af arbejdskraft, den kan give til andre næringer, mindre. Vi må nemlig huske på, at andre

befolkningsgrupper, efter børnetallet i ægteskab at dømme, blot kan opretholde deres eget tal. De trækker til sig, og det kommer fra bønderne, som endnu har et forholdsvis højt børnetal.

Medens jeg nu er inde på forskydningen af befolkningen mellem næringer, kan jeg mere mig med at nævne, at omsætning, transport og salg af tjenester gav levebrød til ligeså mange mennesker mellem 1930 og 1950 som de næringer, som fremstiller varerne: jordbrug, fiskeri og industri. Det er altså ikke gået efter programmet af 1947, hvor man helst så, at beskæftigelsen i omsætning, transport og salg af tjenester blev begrænset. Udviklingen har fortsat i samme spor som i det 19de århundrede. Det er nemlig vanskeligt at dæmme op for de kræfter, som den lille mands private økonomi kalder på, så længe han da har en vis frihed til at bruge sin indtægt.

Men nu får det være nok med mine bemærkninger om Norges økonomi. Den er jo væsentlig for os, som Danmarks økonomi er det for Dem. Men begge vore lande er afhængige af det, som sker ude i verden, og vi er en del, omend lille, af det hele.

Og ser vi udenfor vor egen stuedør, så bliver det, vi arbejder med hos os selv, bare småting. De har som vi taget del i de internationale organisationer, som blev skabt efter krigen: Den internationale bank og Det internationale pengefond, GATT, OEEC, EPU og andre. Og har vi ikke der stødt på den store modsætning mellem samarbejdsvilje og menneskets vilje og lyst til at være sig selv nok? Det er ikke noget, vi kan anklage planøkonomerne for. Vi er alle mennesker (tænk blot på norsk indstilling til Nordisk økonomisk samarbejde), vi vil alle gerne være os selv nok. Vi møder det hos arbejderen, som nødig ser udlændinge på arbejdspladsen, vi møder det hos de næringsdrivende, som kan lide at leve i drivhus.

Det er godt, at der er færre kvantitative restriktioner på handelen i dag end for nogle år siden. Men endda kan intet land sige sig fri for en eller anden form for subsidier på sin eksport eller bremses på importen, og der ser ud til at være langt frem til konvertible valutaer og fri kapitalbevægelse mellem landene.

Det kan ikke fortsætte sådan i det lange løb. Vor fremtid ligger i et nærmere økonomisk samarbejde mellem de europæiske lande. Vi må alle give afkald på noget for at nå det, som burde være vort fælles mål: at opbygge en økonomi, som vil gøre det muligt for Europa at blive i stand til at eksportere kapital og på den måde være med til at hjælpe de såkaldte underudviklede lande til at fremme deres næringsliv, så også deres indbyggere kan få en menneskeværdig tilværelse.

I historisk perspektiv er det spændingen mellem disse lande og os, som er fremtidens største problem. Det angår os alle, og uden at vi løser det, kan verden ikke se nogen sikker fremtid i møde.